

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽՆԵԱՑ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎՐԱՑ

(Տես Հատ. ԽԱ. էջ 50, 155, 209. ԽԲ. 18, 110):

ՎՈՒԽ ԺԻ

Վախարանցայ ընդդիմանալ Պարսից և հաշտեցուցանել զնոսա ընդ Յոյնս. — Երբ Վախարանցայ յԵրուսաղեմ, և միաբան չու նորա ընդ Պարսից 'ի Հնդիկս. — Շահաստակորիւնք Վախարանցայ 'ի Սնդիկս, և սապատակել ընդ Պարսից յաշխարհն Հարաշիւաց. — Դարձ Վախարանցայ 'ի վիրս, հանդերձ Պետրոսիւն և Սամուէլիւն, և որ ինչ անցք անցին ընդ եպիսկոպոսն Միքայել. — Գաղատա և հաստատորիւն Պետրոսի կարուղիկոսի 'ի վիրս. հանդերձ եպիսկոպոսանցօր իւրովք, ընդ Հնդիկեայ դատեր կայսերն Յունաց ածեալ 'ի կնուքիւն Վախարանցայ. — Յարդուքիւն Վախարանցայ 'ի վերայ Պարսից և հարկանելի 'ի նոցանէ կարեւոր. — Գաղուստ Չնննի կայսեր յօգնութիւն Վախարանցայ և պատերազմել ընդ Պարսից. — Ման Վախարանցայ:

Իսկ թագաւորն Պարսից լուաւ զուխտ նորա ընդ Յոյնս. բարկացաւ յոյժ, եւ անձամբ՝ բազմութեամբ զօրաց 'ի Յոյնս, և անդէն մեռաւ ¹. և եւ թագաւորեաց որդի նորա. և եւ 'ի վերայ Վախարանցայ. և կռուեցան ընդ միմեանս զամիսս չորս. մինչև եկն զօր 'ի կայսերէ ութսուն հազար, հանդերձ պարզեաք: Եւ զայն իմացեալ Պարսից թագաւորին՝ խնդրեաց հաշտութիւն 'ի Վախարանցայ, ասելով. Ընդէր կըռուիմք փասն զննի. եթէ իցէ Աստուած հուրն՝ ինքնին առցէ զվրէժ իւր 'ի խաչելոյն: Եւ ասէ Վախարանց. Ահա դի-

տես՝ զի ամենայն թագաւորք հարկս տային ձեզ, մինչև հաւատացին 'ի խաչեալն, և նովաւ զօրացեալ յաղթեցին ձեզ՝ որք պաշտէք զկրակ, զուր ես չիլուցի աստ յաշխարհիս իմում, և առաքեցի առ քեզ զբրմապետ Նոցա: Եւ արդ, Քրիստոս՝ Աստուած իմ է, և հուրն աստուած քո իցէ՝ թէ կամիս. և ես ազգ Ներրովթայ եմ, բայց զուռուսիս զաթմու նորա. հնազանդեցայց քեզ՝ որպէս հօր: Եւ արարին այնպէս. և տուեալ միմեանց պարգևս՝ տեսին զիրեարս: Եւ ետ Վախարանց զբոյր իւր զՄիհրանգուխտ՝ ² թագաւորին Պարսից խոսորովու 'ի կնութիւն. զի միւս քոյրն խորապնէ առ Հայոց Պատիաշխոյն ³ գրաւ էր: Եւ եզև միջնորդ Վախարանց ընդ Յոյնս և ընդ Պարսս, և աւար բաղադրութիւն 'ի մէջ նոցա. և եւ թող խոսորով զերուսաղէմ՝ 'ի Յոյնս: Այլ կրին Վախարանցայ՝ ծնաւ երկուորս՝ արու և էգ, և մեռաւ ինքն. և կոչեցին զանուն արուին Դաւէ: Եւ Վախարանց արար 'ի վերայ ոսկիակազմ սաղաւարտին պատկեր զայլը և առիւծու. վասն որոյ 'ի ժամ՝ պատերազմին տեսեալ զնա և ճանաչեալ՝ ասէին. Իբաց եղերուք 'ի դայլէ և յառիւծու. և կոչեցաւ նա Դուրգասալ, այսինքն Գայլառիւծ՝ 'ի Պարսից լեզուն: Բայց յոյս նորա որ առ Քրիստոս Աստուած՝ փա-

¹ Օրինակն Պրոսէի համաձայն ընդ Վախարանցայ՝ զմահ Պարսկին կարգէ չէ 'ի գլուխ հանեալ զհարհօրք արշաւանայ նորա 'ի Յոյնս:

² Միհրանգուխտս այս է նոյն ինքն՝ զոր փորձ կանաւորեաց Վախարանց 'ի ձեռաց Օսայ, զորոց 'ի վեր անդր ասացաւ:

³ Թուր՝ քղնային, որպէս յիշեաց 'ի վեր անդր, որ և 'ի մերայոցն անուանէր քղնային

Վրաց, յորոց սակի էին և քաջածանօթքն այլուստ Աշուշա, Վազգէն, և այլն. զի գաւառնոցին՝ Սոմթեթ անուանեալ 'ի Վրաց՝ մերթ ընդ իշխանութեամբ Հայոց կայր և մերթ Վրաց, Իգեաշխոս այս յընթացս պատմութեանս առ նուանի Բակուր, իսկ խորագին՝ անուանի խորանձի, և էր աւագ քոյր Վախարանցայ:

առաորէր զնա հանապաղ. զի կայսրն առաքեաց նմա մեծ շնորհակալութիւն և պարգևս՝ ՚ի ձեռն Լեւոնի զօրաղլխի, և բազում ընծայս թագաւորին Պարսից:

Յետ այսորիկ ստիպեալ ՚ի սիրոյն Քրիստոսի՝ չոգաւ Վախթանգ յերուսաղէմ, ընդ իւր տանելով զմայր իւր և զքոյրն. և ողջունեալ զսուրբ տեղիսն՝ դարձան մեծաւ ուրախութեամբ, և եկն յԱնդակ¹: Եւ մեծարեաց զնա Պարսից թագաւորն՝² զի ՚ի Պարսս երթիցէ մարբն և քուերբն, զի արասցեն զհարսանիս քեռն նորա, զոր ետ ՚ի կնութիւն խոտրովու: Եւ գնացին ՚ի Բաբելոն, և ընկալեալ եղեն մեծաւ պատուով, և արարին ուրախութիւն ամիսս վեց. և մեծամեծ պարգևօք յուզարկեցին զմայրն Վախթանգայ³: Եւ առեալ խոտրովու զՎախթանգ՝ զընաց ՚ի Զուրջանէթ, ուր է մայրաքաղաքն Գեւան. և արարին զնա անապատ ՚ի բնակաց ազգին, և բնակեցուցին անդ Պարսիկ, և կան ՚ի հարկի Պարսից մինչև ցայսօր: Եւ անտի գնացին ՚ի Հնդկիս, և յաւարի հարին զընդարձակ տեղիսն, բաց ՚ի քաղաքացն՝ որք կային ՚ի վերայ ծովուն. և անդ եսպան Վախթանգ երկոտասան ըմբիշ. և առին հարկի մուշկս և ամբարս⁴ հազար հազար յտեար, և ծխանելիս, նաւս⁵ և ակունս, զմրուխտ և յակունթ՝ բեռն

մի նաւի, և յսակոյն Սոփերայ հարիւր բեռն ուղտուց, և արծաթ՝ հինգհարիւր բեռնս, քանզի յամեցին զամս երիս:

Եւ դնացին անտի ՚ի Միդիկս. և թաղաւորն Միդիկոյ ել ընդդէմ՝ նոցա, և կոտորեաց ՚ի զօրացն Պարսից զբաղումս. սակայն զօրքն քրիստոնէից փախուցին գնոսա, և արկին ՚ի Սինդա բերդն և քաղաք ամուր: Եւ ելանէր աւուր աւուր թագաւորն Սինդայ անձամբ ախոյեան. և զորս ելանէին ընդդէմ՝ նորա՝ փութով սատակէր. և ջանայր որսալ զՎախթանգ: Եւ ՚ի գիշերին արար գետնափորս ՚ի զրան քաղաքին ծածուկս, և թաքցայ ՚ի ներքս տանս այր ընտիր, և առաքեաց զմի զքմենամարտ՝ զի խնդրեսցէ զՎախթանգ, և յարուցեալ արքն ՚ի դիպող ժամու՝ կալցեն զՎախթանգ: Եւ յորժամ ել ախոյեանն և խնդրեաց զՎախթանգ, և չողաւ առ նա Սայուրմսկ հնճուպն Վախթանգայ, և սպան զնա: Բայց ՚ի գառնալն յետս՝ յարեան դարանա, մուտքն և սպանին զնա: Եւ տրոմեցաւ յոյժ Վախթանգ, և ելաց զնա որպէս զեղբայր սիրելի, զի սննդակից նորա էր: Զկնի այսորիկ ել թագաւորն Սինդայ ՚ի Պարպակն⁶, և ասէ. Լսէ զբանս իմ, արքայք վրայ, զի ասացից քեզ թէ ում իցես դու նման. նման ես դու ազգաւուն, որ առ զբաղայն՝ փետտեալ

1 Այն է Անտաք կամ Անտիոքեան:

2 Վախթանգ ՚ի մեջ ամէ զգիր արքային Պարսից առ Վախթանգ թագաւոր, զոր ոչ անդէպ վարկանիմ յեղուլ ասա ՚ի չայ, առ ՚ի պարզել յերուսաղէմ մտաց Պարսկին ընդ հաշտութիւնն՝ զոր ընդ Յոյնս խօսեցաւ ՚ի ձեռն Լեւոնի զօրաղլխի: 3 Արասուգ փութով՝ զոր խնդրեան ՚ի մեջ. բառ կամաց քոց վարեալ զաւերութիւն քո. առաքեալ հրաման ՚ի վերայ քաղաքացն՝ զորս ետու քեզ: Առաքելի և զբարգաւան առ Այսր յանձնել ՚ի ձեռն նորա զիշխանութիւն գաւառաց մերոց և զքաղաքաց: Կրիտեա քաջ զի ամենայն պարսիկ որեար՝ որ միանգամ յանուն իմ երգուեալ են կործանել քաղաքացիսն Յունաց, զայրասցին ընդ իս՝ զի յմոցս տամ ՚ի ձեռն նոցա երկուսն արքունի գաւառս: Այլ այժմ աղաւթն զքեզ ապ ինձ զքոյր քո՝ ՚ի կնութիւն, և գալ այսր ՚ի հայրենի ախարհն մեր՝ տեսանել զբնասիս, և ՚ի թիկունս ինձ լինել ընդդէմ թշնամեաց իմոց՝ Հարաւեաց, Սլամացաց, Հընդ-

կաց և Սինդաց, որոց քամահալ զինն՝ անասանցին հրամանի իշխանութեանս իմոյ: Եւ ՚ի գալ քո այսր՝ որէն լիցի ինձ առեւ առ աւագ որեար իմ և առ մարդոցսն զի ըստ փափաքս նայ եղբոր մերոյ Վախթանգայ՝ արարաւ հաշտութիւն ընդ Յոյնս, որք և ձեռն տան ինձ ընդդէմ թշնամեաց մերոց, ընկալեալ ՚ի պարգևի մասիկ զերկոսին գաւառս տէրութեանս իմոյ, և այսու օրինակաւ զիցի աստեղութիւն Պարսից ընդդէմ Յունաց:

3 Օրինակն Պրոսէի ունի՝ զմայրն Վախթանգայ և զքոյր նորա:

4 Այն է՝ ակն քաղաքացունեան, առեալ ՚ի Լա. տինիւ ambra, որ է սար:

5 Արծեմ՝ զփապկաւ թարգմանէ Պրոսէ նաւս ծխանելիս կամ անուշից:

6 Վախթանգ ունի. իյն աս դրոշմն քաղաքին. թերեւս ՚ի հայրենաւ սուղարքելիցէ ՚ի պարսկասպան:

յայլոց ընկերացն իւր, և դարմանեաց
զնա 'ի բոյն իւր, բերելով նմա մանր
ճճիս և օձ. իսկ նա սակաւ մի կաղզու-
րեալ՝ կալաւ զազուան և եկեր զնա՝
ասելով, եթէ Ոչ կարեմ զօրանալ այս,
պիտի կերակրով, մինչ ոչ եմ կերեալ
թուշուն։ Արդ զու գիտտեալք 'ի մէնջ
և յայլոց՝ թեաւորես հակառակ քոյոցդ
հաւատոց քրիստոնէութեան, եւ ասէ
ցնա Վախթանգ. Մնմիտ դու և մուկն
խլուրդ, որ ոչ ունելով աչս՝ կայ 'ի
նեքրոյ հողոյ, անմասն 'ի գեղեցկու-
թենէ երկնի և երկրի և 'ի ճառագայ-
թից արեգական, և ուրախ է 'ի կեանս.
նոյնպէս և դու կոյր մտղ՝ ոչ տեսա-
նես՝ զոր արարի ես. խնդաւ ընդ ոչ
տեսանելն՝ զոր արարի ես, զհաւատն
իմ ունմանել 'ի տան հրոյ, 'ի դաւառն
Պարսից կանգնել զքրիստոնէութիւն.
և զերուսաղէմ իսկ զտեղի փառացն
Քրիստոսի՝ առի 'ի Պարսից՝ զտեղի ք-
տից Աստուծոյն իմոյ։ Եւ ոչ եկի 'ի
խնդիր փառաց և ընչից աշխարհակա-
նաց և ապականացուաց, ընդ որով
թաղեալ կաս դու, որպէս խլուրդն 'ի
նեքրոյ հողոյ։ Զի մեր իմաստութիւնն
հրամայէ մեզ՝ զնէլ զունձինս 'ի վերայ
նորարգ, զի և զաշխարհն իմ և զսուրբ
եկեղեցիսն պահեցի 'ի զգուշութեան,
'ի ծառայութիւն տալով զանձն իմ՝ 'ի
թողութիւն մեղաց իմոց. և թէ յայտ,
սիկ մեռանիցիմ իսկ՝ 'ի մահուանէ 'ի
կեանս փոխիմ։ Եւ ասէ ցնա թագա-
ւորն Սինդայ. Եթէ հաւատաս այդմ՝
եկ ապա 'ի դուրս, և փոխեցից զեղ
'ի մահուանէ 'ի կեանս, որպէս զիշ-
խանն քո՝ որ գնաց կարապետ քեզ։
Եւ ասէ ցնա Վախթանգ. Եկ արտաքս,
և նսիս ես առաքեցից զքեզ 'ի խա-
ւարն արտաքին՝ զօրութեանս քրիստոս,
սին իմոյ, որ նա փոխելոց է զիս 'ի
կեանս՝ յոր ժամ և զիտէ։ Եւ գնացին
գիպեցան երկոքեանն. և եհար Վախ-

թանգ զՍինդայն նիզակաւն, և ընկէց
զնա յերկվարէն, կարեվէր խոցեալ 'ի
մահ. և առեալ զտիցն՝ տարաւ զնա
'ի քար՝ առաջի թագաւորին Պարսից.
և եղև ուրախութիւն մեծ, և գովու-
թիւն նմա յամենեցունց. Եւ տմին
ճարտար՝ բժշկել զնա 'ի վիրացն. և
սակաւ մի ուշաբերեալ նորա, թողին
զնա յիւրսն, և տարան. Եւ առին պա-
տանդս երկուս յորդոցնորա, և հարկս
կրկին քան զՀնդկացն. և տուաւ այն
ամենայն Վախթանգայ, և այլ բաղում
ընծայս։ Եւ արարեալ հայտութիւն՝
գնացեալ եկին 'ի Հարաշէթ 1, յեր-
կրն Քուշացոյ՝ սահմանակցացն Պար-
սից, զկին չորից ամացն՝ զոր արարին
'ի Հնդկիս և 'ի Սինդէթ. Եւ նստեալ
կային ազգն Հարաշեաց 'ի տղմուս
տեղիս եղեգանց՝ ուր ոչ կարէր կոխել
չորքոտանի և ընթացք նաւի։ Բայց հնա-
րիք իմն կտրեցին զՀուրն, և առին ըզ-
նոսա և կտարեցին. և հազար տուն ա-
ծին ընդ ինքեանս, և ցրուեցին յայլ և
այլ տեղիս. և սքսա են ազգն Քրդաց
և Քուշանքն, այլ և այլ են 2.

Եւ եկին 'ի սահմանս Հայոց և Յու-
նաց, Եւ զի ընդ նոսա էր Լեւոն զօրա-
վարն Յունաց՝ բաղում զօրք, չորաւ
նա յերկիրն իւր, տալով ընդ ինքեան
գեսպանս, զի ամցեն զգուստրն կայ-
սեր 'ի կնութիւն վախթանգայ, և զի
ձեռնադրեացեն զՊետրոս՝ կաթողիկոս
վրաց, և զՍամուէլ՝ եպիսկոպոս։ Եւ
կայսրն և պատրէարքն կոստանդնու-
պոլսոյ՝ առաքեցին զՊետրոս քահանայ
և զՍամուէլ կրօնաւոր՝ յԱնտաք, զի
անդ առցեն ձեռնադրութիւն, զի ձեր
է, ասեն, միճակն այն։ Եւ կատարեալ
զխնդիրն՝ արձակեցին զնոսա 'ի վերս,
իսկ թագաւորն Վախթանգ չորաւ 'ի
Քարթլ. և ել ընդ առաջ նորա Դաշէ
որդի նորա, և ամենայն փառաւորքն
վրաց, և արարին մեծ ուրախութիւն

1 Որպէս գիւրին է իմանալ՝ ոչ 'ի Հարաշեա
Ափրիկէի, այլ 'ի Գաւառ մի Հնդկաց, որոց
չայն սկանորթ էր հանգոյն Ափրիկեցւոցն։

2 Պրոսէ ունի. Եւ են սքսա բազմաթիւ
ազգք Քրդաց և Քուշանաց. որ և զՔուշաց զայլ.

ստիկ՝ նոյն համարի ընդ անուանելոցն 'ի մերոյ
Խորենացոյ Քուստի Խորասանք, որոց սահման
ձգէր 'ի մոկց՝ 'ի Մարս և 'ի Պարսիկս, և յեղից
մինչ 'ի Հնդկիս. զորս ոչ է պարտ շփոթել ընդ
կորդուացին կորձէից Մեծին Հայոց։

'ի մտանել նորա 'ի Միջխիթա : Բայց եւ պիտկոպոսն Միքայէլ իբրեւ գիտաց' եւ թէ կաթմուղիկոս եւ եպիսկոպոս դան 'ի վիրս' առանց կամաց նորա' դժուարեցաւ . և պատճառանօք կշտամբէր ըզվախթանգ, որպէս թէ երկրպագեալ է նա հրոյ, իսկ թագաւորն երդնոյր և աղաչէր զնա' եթէ Քրիստոս է իմ Աստուած ճշմարիտ, և մի պարտաւորեալ զիս զուր : Եւ եպիսկոպոսն ոչ լսէր նըմա, այլ անէծ զնա, և արար ընդ բառնիւք : Եւ ասէ թագաւորն օ թէպէտ և անմեղ եմ 'ի բանէ այսի, բայց եւ իմ' և այլ յանցանք առաջի Տեառն, և վասն այնորիկ խոնարհիլ արժան է ինձ առաջի նորա : Եւ չոգաւ և անկաւ յոտս եպիսկոպոսին, և համբուրեաց և խընդրէր թողութիւն : Իսկ նա առ 'ի նմանէ զոտն, եհար զբերան թագաւորին, և խնաց' ի յատմանց նորա : Եւ առեալ զատամն իւր թագաւորն՝ ասէ . Այդ զործ մեղաց իմոց էր և սատանայի, որ ամբարձ զքեզ ընդդէմ իմ . զի այդ ոչ է քո պատուիրանն՝ որ ասէ . Ձեռէզն ջարժարեալ մի բեկցես, և ըզպատրոյշն առկայծեալ ոչ չիլուցես . և դու նախանձեցար ընդ Պետրոսի, և դու առեր զՅուդայի նախանձն : Եւ առաքեաց զնա առ պատրիարքն կոստանդնուպոլսի, և զհանեալ ատամն զինի, զի արասցէ դատաստան առանց աչառանաց : Եւ տեսեալ զՄիքայէլ՝ պատրիարզին, ասէ ցնա . Ազահու թեալմբ մարտնար ընդ եկեղեցի իբրեւ Յուդաս, և հեղբ արիւն, և այն՝ ոտիւք, և բերանոյ թագաւորին, և զչինուածն Աստուծոյ քակեցեր . և արդ մի լիցիս արժանի քահանայութեան, զի մահապարտ ես տեսառն քո : Եւ ըն-

դէր ոչ լուար Պաւլոսի՝ որ ասէ . Հնաշանդ եղերուք թագաւորի . որ և ասէ . Աջօթեցէք թագաւորի, ապա թէ ոչ՝ զիտապիլք զի ոչ վայրապար ածեալ է սուսեր ընդ մէջ : Եւ յաքսորս առաքեցաւ նոյն ժամայն Միքայէլն :

Իսկ Անտիոքու պատրիարքն ¹ 'ի ձեռնադրելն զՊետրոս կաթմուղիկոս, արար նմո և երկոտասան եպիսկոպոսսունս . և նախ 'ի կոստանդնուպոլսի դնացին, և առեալ բազում պարգևս և զդուստր կայսեր զՀելինէ ², և այնպէս չոգան առ վախթանգ : Եւ զուարճացաւ երկիրն : Եւ նստաւ կաթմուղիկոս Միջխիթայ յեկեղեցւոյն՝ զոր շինեաց վախթանգ՝ զլիոն, և Սամուէլն նստաւ յեպիսկոպոսարանին Միջխիթոյ . և եպիսկոպոս մի նստաւ 'ի Կլարճէթ, և մի յԱրտահան, և մի 'ի Զաւախէթ ³, և մի 'ի Մահլիկա, մի 'ի Բաւղնիս, մի յՈւրբն, մի 'ի Սուրբն Նինա ⁴ կոչեցեալն, 'ի վերայ դրանն Ուլարմոյ, մի 'ի Զերամ, մի 'ի Զելթ, մի 'ի մէջ երկուց եկեղեցեացն, մի 'ի Խորնոյրոյ, մի 'ի յԱգարակ՝ հանդէպ Խուճանայ : Եւ շինեաց վախթանգ եկեղեցի 'ի Նիքօք՝ 'ի վերայ վկայարանին Բաթղեմոյ՝ պարսիկ սնուցողի առաջին կնոյն վախթանգայ, որ հաւատաց 'ի Քրիստոս, և 'ի Պարսից բռնադատեալ վասն հաւատոցն՝ ոչ ուրոյցաւ զՔրիստոս, և սպանին զնա 'ի բարի գաւանութեանն իւրում՝ 'ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ, և 'ի տեղով վկայարանն նորա՝ եզաւ ակժոռ եպիսկոպոսի : Իսկ Հեղինէ ծնաւ 'ի վախթանգայ՝ երիս որդիս և դուստր մի ⁵ : Եւ նստաւ վախթանգ 'ի յԱւլարմա, տուեալ զմեծ մասն երկրին՝ երէց որդւոյ իւրոյ Դաշէի . և զԽորանձէ՝

¹ Ըստ Պրոսէի՝ ձեռնադրութիւնն Պետրոսի անկանի յամսն 475-488 . յորում ժամանակի պատրիարք էր Սմանիք անդուխ եւտիքանն Պետրոս Թափիչ :

² Կայսերն Լեւոնի Ա. երկու փայն յիշին զստերք 'ի պատմեացն Յուճաց, Արիագնէ և Լեւոնեայ, առաջնոյն հորանացեալ ընդ Զինոնի, որ ապա կայսր եկաց, և երկրորդին ընդ Մարկիանոս՝ որդւոյ Արթուրայ՝ իշխանակցի Լեւոնի Երկրորդի . իսկ Հեղինէ անուամբ ոչ ուրեք քը-

տանի, բայց 'ի պատմագրաց Վրաց . Թերևս իցէ սա ոչ դուստր, այլ 'ի մերձաւորացն կայսեր :

³ Պակասի յօրինակին Պրոսէի և 'ի Թարգմանութեանն՝ և մի յԱրտահան և մի 'ի Զաւախէթ :

⁴ Պրոսէ ունի՝ Սուրբ-Նինա :

⁵ Ըստ Վախթանգայ՝ երիս որդիս և երկուս զստերս, և Ըստ Վախուշաթ՝ երկուս որդիս և երկուս զստերս :

գրոյր իւր զաւագ՝ ետ 'ի կնութիւն Հա-
յոյ բզեխին՝ Բակուրոյ :

Յայնմ ժամանակի մեռաւ Խոսրով
թագաւորն Պարսից, և նստաւ յաթոռ
նորա որդին իւր՝ Համանուէ Հարցն ¹ . և
տաւաքեաց առ վախթանգ զի առա-
ջնորդ լիցի նմա՝ երթալ պատերազմաւ
'ի Յոյնս : Եւ արկեալ էր վախթանգ
Հիմն քաղաքին Տփլսեաց, և շինէր զնա
ժրութեամբ : Ետ պատասխանի թա-
գաւորն, և ասէ . Այս է առակ՝ որ ա-
սեն . Դարբին, սրեա զսուրդ, զի հա-
սից զզլուխ քո : Եւ տսէ . Երթալք ա-
սացէք յնա՝ որ տաւքեաց զձեզ առ իս .
նախ ընդ իս մարտիւր և տպաւ ընդ Յոյնս,
զի սիրեցաք մեք զքեզ և պարսպեցու-
ցաք 'ի մեզ : Յաւուրսն յայնոսիկ Դաչէ
առեալ զորդի քեռ իւրոյ՝ անց ընդ Կու-
խէյո՝ գերկիր Լաւպատայ, 'ի քարա-
վայո՝ յերբուկս անձաւացն, որոյ բնա-
կիւք էին խուժաղուծ ազգաց բազմու-
թիւն յոյժ . որք պաշտէին զհուր և ըզ-
ջուր : Եւ ամրացաւ ամենայն երկիրն ² .
Եւ չոգաւ վախթանգ և կին իւր և որ-
դիքն՝ 'ի ձորն Ուշարմայ՝ „երեսաց Պար-
սից արքային, քանզի լուան եթէ գոյ
'ի վերայ նորա : Որ և եկն վաղվաղակի,
և խորեաց զքաղաքն Կամբեջայ և ըզ-
բերդն Ճերամայ . և հասեալ 'ի Կուխէթ,
և բնակեցան յՕրին գետն : Եւ ել վախ-
թանգ երկու հարիւր քառասուն հա-
զարաւ՝ ընդ եօթնհարիւր քառասուն
հազարաւորացն Պարսից՝ 'ի մայլ ա-
ւուր . և կոտորեաց մինչև 'ի պաղատ
թագաւորին Պարսից, և սպան զորդի
նորա զխորտամ, և զերծաւ թագա-
ւորն Պարսից : Քայց պարսիկ մի խո-
ցեաց զքաջն զայն վախթանգ 'ի կուշ-
տըն՝ կարեվէր . սակայն սնդեալ զսիր-
տըն՝ ել 'ի պատերազմէն յողթու-
թեամբ, կոտորեալ 'ի նոցանէ հարիւր

երեսուն հազար, և զնաց 'ի յՈւշերմա՝
Յայնմ ժամանակի մեռաւ Կայսրն
Յունաց, և թագաւորեաց Չենոն որդի
նորա, և եկն օգնել վախթանգայ . և
հասեալ 'ի Սպեր՝ լուաւ զքօթ վիրաւո-
րելոյն 'ի մահ զվախթանգայ, և դար-
ձաւ 'ի Կարնիոյ քաղաք : Իսկ թագա-
ւորն Պարսից Խոսրով աւերեալ զՏփլ-
սիս և զԱրմազ և չուրջ զՄյխիթաւ,
և չոգաւ 'ի վերայ Յունաց . և մար-
տեան ընդ միմեանս Պարսք և Յոյնք . և
մնաց մարտն յերկուց կողմանց . և դար-
ձան Պարսք ընդ Քարթլ :

Եւ մեռաւ վախթանգ, յուր վա-
տուիրանաւ՝ որդւոյն՝ Դաչէի, որոյ ետ
զթագաւորութիւնն, և ամենայն զօ-
րացն՝ վասն հաւատոյ քրիստոնէու-
թեան և միամտութեան . և թաղեցաւ
'ի Մյխիթաւ : Եւ թագաւորն Պարսից
դարձաւ յերկիր իւր :

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

Յաջորդորին րազաւորաց և կարողիկոսաց,
և արշաւանք Օսաց . — Արշաւանք Հերակի կայ-
սիւր 'ի վերայ Պարսից և Լուսաձեղ նորա զվիրս . —
Կարց տայազատորեան իշխանաց և կարողիկո-
սաց 'ի վիրս . — Չարանայ Մահմետի և Հազա-
րացոց, և տւերի զվիրաստան և զդրակայան . —
Պատուրազովն նոցին և պարտորին 'ի վրաց . —
Դարաւաւ և հաստատորին Ալրեստի և սյոյոց
ոմանց 'ի վիրս :

Եւ Դաչէ ³ թագաւորեաց վրաց . շի-
նեաց պամենայն աւերեալսն Պարսից :
Մեռաւ կաթողիկոսն Պետրոս, և էառ
զաթոռն Սամուէլ, և յետ նորա թա-
միջան էառ զաթոռն, և զկնի նորա
Չրմաք : Նշնեաց և թագաւորն Դաչէ,
և էառ զթագաւորութիւնն որդի նո-
րա ⁴ , և զինի նորա թագաւորեաց Փարս

1 Որ է քաղաքաւորն Խոսրով-Անուշաւան .
զորմէ աւանդէ վարդան որպէս թէ 'ի մեռա-
նէլ իւրում՝ ընկաւեալ իցէ զօրէնս քրիստո-
նէութեան, 'ի ձեռն կաթողիկոսին Հայոց
Քրիստափորի Ա . առ որ հաւատաւ ընծայեաց իւ-
րօքանիւր ոք ըստ չափու կամացն . քանզի բոց
'ի գրոցն վարդանայ՝ չգտանեմ այլ ուրեք յի-
շատակութիւն ինչ զայնմանէ :

2 Այն է՝ երկիրն Վրաց՝ առաջի արքային
Պարսից .
3 Նիւնեբորդ չորրորդ արքայ, խոսրովու-
նի . իշխեաց ամս 14, 'ի 499-514 :
4 Այն է Խոսրովուշին Բակուր Երկրորդ,
Երեսներորդ հինգերորդ արքայ, իշխատակաւ
'ի վախթանգայ, որ Էկաց յիշխանութեան
շամս 14, սկսեալ 'ի 514 ամէն մինչև յամս 528 :

ման որդի նորա⁴։ Յաւուրս սորա ելին Օլբն³, և աւերեցին զԳարթլէ. և զի անպարապ էին Յոյնք, յարեմուից կորմանց՝ օգնել փարսմանայ, խնդրեայ ի Պարսից օգնութիւն, զի հնազանդեցի նոցա հարկատրութեամբ, բայց զի հաւատոյ և եկեղեցւոյ մի արասցեն բռնութիւն։ Իւ լուան նմա Պարսք, և ոչինչ նեղէին վասն հաւատոց իւրեանց։ Իսկ զկնի մահուան փարսմանայ՝ էառ զթագաւորութիւնն միւս փարսման³, եղբորորդի նորա և էր նա այր բարեմիտ և շինիչ և զարդարեչ եկեղեցեաց։ Մեռաւ կաթողիկոսն Զիմսք, և նրա

տոցին կաթողիկոս՝ առանց Անգաքու՝ զՍարա, զի յայնմ հետէ ինքեանք իով Վիրք զնէին կաթողիկոս յազգէ նախարարացն. քանզի զկնի թարայ՝ նստաւ Ելլաթի։ Յաւուրս սորա եկն Յովհաննէս⁶ ի Մկլագետայ ի Վիրս, այր սուրբ և սքանչելագործ, որ արար յովով նշանս ինքն և աշակերտքն իւր. և գրեցան իրքն և եղան յեկեղեցին Գարթլայ⁵։ Ի թագաւորէն Միհրանայ մինչև ցերբորդ փարսմանն՝ են ամբ երկերիւն⁶։ յիշատակ բարի զկնի իւր։

Յաւուրս սորա⁷ մեռաւ Սամուէլ, և էառ զաթոռն Բարթուղովոսս։ Յա

Սկսեալ յանուանէն Թափեմանայ մինչև ցայս՝ պահանջս յորեանիս Պրոսէի։

1 Երեսներորդ վեցերորդ արքայ, խոսրովունի, որոյ իշխանութիւնն ձգեցաւ ընդ ամս 14, ի 528-542։

2 Վաթիմանք զՊարսիս առէ եւեալն ի վերայ Վրաց՝ փոխանակ Սոսայ։

3 Երեսներորդ եօթներորդ արքայ, խոսրովունի, իշխեաց ամս 16, ի 542-557։

4 Յովհաննէս այս՝ յուսանդից անուանեալ Վրաց աշխարհին, էր յանձնեթծ ծնողաց ի Միլագետա։ որոյ ի զարգանալ հասակին՝ վարժ գաւա յամենայն ուսմանն ժամանակին, և զարգարեալ բազում առաքինական ձրեւք՝ վասն որոյ և ետ նմա Աստուած ընորհս բժշկութեանց և սքանչելեաց։ Վաթիմով սորա խոյս տալ ի պատուոյ և ի բազմախառն գինողաց առ նա՝ չոգաւ յանապատ, և զարգեաց անդ ժամանակս ինչ։ յետ որոյ հրամանս պատուիրանի ընկալեալ ի հրեշտակէ Աստուծոյ՝ ել ի Վիրս, հանգրծ երկատասան աշակերտք իւրովք, ուր խնդրեալ և ընկալեալ ի թագաւորէն և ի կաթողիկոսէն զեւան Զաքէն, անդ արար իւր բնակութիւն. և էր անդ յառաժ ժամանակս տեղի պաշտամանի հանդ, ուր բնակին զեք բազումք և զազանք՝ ֆուսիք կողմանցն։ յորոց զառաջինն հալածեալ աղճիւրդ և ըզվերինն ընտելացուցեալ, եկաց անդ ընդ եղբարս Զհաղագեաց կնեղ, առաքելով ցնոսին ի շըխալի կողմանն՝ ի Վիրս, ի Կախլով, ի Գաւրեշա և յյլւր՝ քարոզել զկրօնս քրիստոնէութեան. իսկ ինքն եկաց մնաց ի լեւին անդ ընդ փոք յաշխարհաց իւրոյ։ ուր և հանդեսաւ ի Տէր պատուէրս և քաջալերոս առլով շըխալիցն՝ յառաժ վարկելոյ զգործ հոգեւանք բարոզութեանցն։

5 Անիարկէ անուուշտ ի Յայսմաւորս, որք ընթերցեալ լինէին յեկեղեցիս Վրաց։

6 Այն է՝ յամի 342-542, ըստ Վախուշտ պատմագրի։

7 Այսինքն՝ յաւուրս Ստեփանոս կիրապալապի. զի ի փարսմանայ մինչև ցայս վայր՝ պահասն բազում ինչ ի պատմութեանն. այն է՝

որ ինչ անցին առ Թագաւորութեամբ Բակուրի (385-րորդ արքայ, խոսրովունի, իշխեաց զամս 13, ի 557-570) որդւոյ փարսմանայ, առ որով ի ձախողել իրացն Պարսից՝ Վիրք ապաւինեցան տա Յայնս, խնդրելով ինքեանց թագաւոր ի Մաւրիկ Վայսերէ։ Քանզի յետ մահուան Բակուրի, Ուրիշք՝ արքայ Պարսից առաքեալ իշխել ի վերայ Վրաց և Աղուանից զարգին իւր՝ զԽոսրով Աբղուէս կամ Արեւրուհի, որ և զնին առեալ ժամանակաց բռնադատեցաւ թողուլ զիշխանութիւնն և երթալ ի Պարսո՝ ի թիկունս հօր իւրոյ՝ ընդ դէմ Յուսայ։ յորմէ խոխտուեալ Վրաց՝ ձեռն ետուն Մաւրիկ Վայսեր՝ խնդրելով զօգնութիւն ծորին և զառիւրդ արքայութեան իւրեանց. որ և ետ նոցա ի թագաւոր զԴորաժ (երեսներորդ իններորդ արքայ, իշխեաց ամս 25, ի 575-600), յորմէ սկիւթն անոււշ հինգերորդ Հարստութիւնն Վրաց, այն է՝ Բագրատունեացաւ, և էր սա ըստ պատմագրոյն Վրաց Բագրատունի ի հօրէ և Խոսրովունի ի մօրէ. քանզի համարի Վախուշտ՝ զի Դորամայ ունեմն ամուսնացեալ ընդ քեռ Միհրգետայ՝ եղբոր Դաշէի, որ եկաց Յիդ արքայ Վրաց, ծնաւ զորդի Բագրատուն անուն, և ի վերջոյս ծնաւ միւս Դորաժ՝ յանձնեթծ մօրէ։ Դորամայ այս եկաց առաջին թագաւոր բագրատունի ի Վիրս, յանուանէ հօր իւրոյ յորընդեալ բագրատունի, որ էանց և ի յաւընդոս իորին։ Այլ այս ամենայն՝ հեռի ի շքմաւրիս պատմութեանն՝ են ինքննաւար կարկատուն ստեղծաւածք մնաց, առ ի պարզել զմիջին և զանստոյց սկզբնաւորութիւն Բագրատունեացն Վրաց. որոցն չառաջացեալ ի Հրեից անտի իշխանելոյ ընտին, յոյլ և մահապահ երեւակոյտութեամբ մինչև ցՍողոմոնի իսկ և ցՄարգարէն Դաւիթ հանել ախորժեմն զքարս սերնդոց տա զին այնորդի։

Զին Դորամայ՝ իշխեաց որդի նորա Ստեփանոս՝ 40եորդ արքայ՝ զամս 19, ի 600-619, յորմէ սկսանի գարմեալ պատմագրին յառաջ վարել զքանեն։ Իսկ կաթողիկոսացն յաշխարհութիւն մինչև ցայս վայր՝ ըստ Վախմանպալ եղին զնին Յեւթեայ կամ Եւլաւայ Մափար։

ուրան յայնոսիկ սպանաւ կոյսրն Մու-
րիկ' ՚ի փոկասայ՝ զօրականէ միօնէ, որ
և թագաւորեաց ՚ի վերայ Յունաց: Եւ
լուաւ զբօթ աներոյն ¹ իւրայ՝ փարէ
թագաւորն Պարսից. բարկացաւ և եւ
յերկիրն Յունաց, և աւերեաց գաւառս
բազումս, և գերեաց զԵրուսաղէմ՝ և
զխաշն տէրունական: Եւ Ստեփանէ իշ-
խանն վրաց՝ դարձաւ ՚ի Պարսից հնա-
զանդութիւն՝ յերկիւղէ նոցա, և նշա-
տէր ՚ի Տփիսիս, իսկ զփոկաս սպա-
նեալ Հերակլայ՝ ազգականին Մուրկայ,
և թագաւորեալ ՚ի վերայ Յունաց, և
ածեալ զօր յարեմօրից ՚ի Թուրքաց՝
բազում յոյժ, և եւ ՚ի խնդիր կենսա-
տու իային. ճանապարհ կալեալ ընդ-
Հայս՝ եկն ՚ի Բղնունիս, և անտի ելանէ
՚ի Տփիսիս: Եւ Ստեփանոս ոչ ելանէ ՚ի
հնազանդութենէ Պարսից. այլ փա-
կեաց զքաղաքն, և պատերազմէր ընդ-
կայսեր՝ երանելով ՚ի դուրս աւուր ա-
ւուր, և ՚ի քաջացն Յունաց մեռանէր:
Եւ յետ սպանանելոյն զնա՝ առին զբա-
ղաքն, բայց ՚ի կլայնէ, յորմէ լծնամա-
նեաց զկոյսրն՝ աւազդ բերգին, ասելով.
Արի զնա, քոչ հասեալ, զի չես նման
թագաւորի, այլ քոյի ունիս պարանոց և
մօրուս: Եւ կայսրն իրիւ լուաւ՝ խնդաց
՚ի սրտի, և ետ բերել զչիրսն Դանիելի,
և բացեալ խնդրեաց զտեղին՝ յորում՝
դրեալ էր՝ եմէ Զօրանայ քօշն ոյծեաց՝
որ զայ յարեմօրից, և հարկանէ զխոյն
յարեմօր՝ մեծաւ զօրութեամբ: Եւ ասէ
ցլորսն. Թէպէտ անարդեաց զիս այրն

՚ի սրտէ իւրմէ, այլ ձգեաց առ իս ըղ-
բանս զայս: Եւ կոչեաց առ ինքն զԱ-
տրոնբրսն ² յազգէ Դաշէի, որ էր ՚ի
Կուխէթ, և ետ ՚ի նա զՏփիսիս, և ե-
թող առ նմա զզօրադուխն Զիրզա,
և ինքն չոգաւ ՚ի Պարսս: Եւ առին
զկլայն. և կալեալ զանարգիւն կայսեր՝
Զիրաղն, նախ դրերանն ելից օսկով.
Զի խնդաց, ասէ, կոյսրն ՚ի բան բե-
րանոյ քո. և ապա հանեալ զմորթն՝
հասոյց կոյսեր, վասն նախատելոյն
զնա: Իսկ որդին Քասրէի՝ սպան զնա ³.
և արարեալ սէր ընդ կայսեր՝ ետ ՚ի
նա զխաշն Տեսառն: Եւ դարձաւ Հե-
րակլ վկնի հինգ ամաց, և եկն ՚ի Մըց-
իսիթա. և էառ ՚ի Մանկլեայ և յերու-
շէթոյ՝ զտից Տեսառն տախտակն, և
զբեռնուն՝ զտուեայսն ՚ի Կոստանդիա-
նոսէ՝ Միհրանայ թագաւորին, և տա-
րաւ ընդ իւր, ոչ լսելով աղերսանացն
Ատրոնբրսնի և ամենայն վրաց աշ-
խարհին արտասուացն:

Իսկ զկնի մահուանն Բարդղղոմէոսի
կաթմուղիկոսի՝ էառ զաթմուռն Յովհանն,
նէս, և յետ նորա Բաբելաս, և զկնի
նորա Թափուր: Եւ զիշխանութիւնն վը-
րաց զկնի մահուանն Ատրոնբրսնի՝ էառ
որդի նորա Ստեփանոս ⁴, այր պինդ
հաւատով և տօնասէր, որ կարգեաց
զօր ուրաւթուն իայի մեծ ժողովով՝
առաջի իային սրբոյ, և զօր հինգշաբա-
թուն՝ մեծացուցանել ՚ի սուրբն Սիոն՝
՚ի կաթմուղիկոսարանն, և զերեքշա-
բաթն ⁵ տօն Ստեփանոսի նախաւկային

առ Բազուրաւ՝ 38 երորդ արքայիւ, յեա Մա-
կարայ՝ եգաւ Սիմոն, գարձեալ յաւուրս Բա-
կարայ, և եկաց մինչև յաւուրս Գորամոյ, և
յետ մահուն նորին եգաւ Սամուէլ, և զկնի սու-
րին միւս Սամուէլ՝ նոյնպէս առ Գորամուս, զոր
փոխանակեաց Բարդղղոմէոս՝ յիշեալն՝ ՚ի պատ-
մըէս առ Սահփանոսիւ:

¹ Պատմէ վախճանք լծէ որպէս զհալածականն
Խոսրով յերեսաց լծնամեաց իւրոց՝ ժողովեալ
Մաւրիկ կայսրն մարգարեաբար, հաստատեաց
զնա վերստին յաթմա թագաւորութեան Պար-
սից, առաւ իմա զգուստր իւր ՚ի կնութիւն:

² Ատրոնբրսնս այս խոսրովունի էր, գուրով
որդի վերջնոյն Բազուրայ, յազգէ Դաշէի՝ որ-
դւոյ վախճանգայ. և էր ՚ի մանուկ տիւս ՚ի մե-
ռանէլ հօր իւրոյ, և ՚ի բռնանալ Որմզգի Պար-
սից արքային ՚ի վերայ վրաց, և ՚ի յանձնել

անդ զաթմուռն աշխարհին՝ որդւոյ իւրում Խոս-
րով-Արթուէսի. ըստ վերոյդրելոցս, Արթուրսն
մեթեցաւ ՚ի ժառանգութենէ արքայութեանն,
բայց ՚ի կոչել զնա Հերակլի առ ինքն՝ Եր-
կայն ժամ՝ նախաբար Կախէթոյ կամ Աուխե-
թոյ՝ ըստ պատմագրին: Իշխեաց սա զամս 20, ՚ի
619-639, գուրով քառասներորդ առաջնորդ
՚ի գասաւարդի արքայից, բայց ոչ կրէր զհո-
շումն արքայի, այլ միայն մրաւար, որպէս զԵ-
լուսի աղաւտաց և նախարարաց:

³ Այսինքն, Կաւատ՝ սպան զհայր իւր Խոս-
րով կամ Խազրէ, յամսն 628, զի ոչ կամէր սա
զկնի պարտութեանն՝ ՚ի Հերակլեայ խոնարհել
՚ի հայաւութեան:

⁴ Քառասներորդ երկրորդ իշխան, խոսրու-
մունի, տրեւոց զամս 24, ՚ի 639- 663:

⁵ Վախճանգ ասէ զօր շաղարան:

և ամենայն վկայիցն . և ոչ զանազանել ,
ասաց , զուրբաթն և զհինգշաբաթն 'ի
մեծէ ուրբաթէ և 'ի մեծէ հինգշաբաթ ,
թուն :

Զայնու ժամանակը երևեցաւ Մահ-
մէտ առաջնորդ և օրէնադիր Սարակի-
նոսացն և ազգին Արաբկաց , որ տի-
րեաց բազում աշխարհաց . և քսան ամ'
կալեալ զիշխանութիւնն' եցաւ :
Եւ եկաց 'ի տեղի նորա Առուբաբը , որ
մոռա զօրութեամբ մեծաւ 'ի Պարսս ,
և զի նուաղեալ էր թագաւորութիւնն
նոցա' իշխաւ 'ի հնազանդութիւն . և
մտեալ 'ի Բաբելոն' թողուլ ետ զհրա-
պաշտութիւնն , և դարձոյց յօրէնս Սա-
րակինոսաց : Եւ 'ի մեռանքն նորա' կա-
լաւ զիշխանութիւնն Օմառ : Եւ պատ-
մեցին Հերակլի' եթէ Սարակինոսքն
կամին մտանել 'ի Շամա և 'ի Զադի-
րէթ , որք են սորա աշխարհ Միջագե-
տաց : Եւ ել կայսրն յերկիրն փղաա-
ցոց¹ , և ետես անդ այր Աստուծոյ մի-
նաւոր մի' որ ասէր . փախերուք 'ի փա-
խուցելոյն Սարայի . որպէս և կոչին իսկ
Սարակինոսք , որ է' Սարայի սպասա-
ւորք² . քանզի Տէր ետ զհարաւ և զա-
րեւելս և զհիւսիս ազգի նոցա . և նոքա
են աստեղք մոլորեալք' որ տիրեն ան-
մոլորիցն : Եւ գտանէին զուշակմունք
նոցա 'ի զիրս փիլիսոփային Հերմի-
տրոնի³ և իլիմտոսի , եթէ ի մեծ
թուին հինգհազար ութհարիւր չորեք-
տասան երևէր⁴ աղանորդին յազգէն
արդարութեան⁵ Ոթի , և տէն հնգիցս
եւթնորդս պակաս է , որ են ամբ եր-
կերիւր քառասուն : Եւ յընցաւ թա-
գաւորն Հերակլ , և եկն գարձեալ 'ի
Քարթլ , և ասէ' գաղթեալ սաղին Պար-

սից իսմայելացոցն⁶ 'ի կողմանս հիւ-
սիսոյ , եթէ Ահա սպառեցաւ թագաւո-
րութիւն ձեր , և զօրացան Սարակի-
նոսքն , ելէք եկալք առ մեզ : Եւ նոցա
թողեալ զգանձս իւրեանց յանդէտս ,
տարան զլիր զանձուն զկին , և գնա-
ցին զհետ Հերակլի . և այնու օրոջն
զան Յոնք և գտանեն զնոսա , իսկ Սոե-
փանոսի վրաց իշխանին էին երկու
որդիք , Արշիլ և Միհր անուանք նոցա ,
որոց ետ զամենայն ստացուածս իւր .
և թաղեցին 'ի տեղիս տեղիս' յերեսաց
Իսմայելի , և փախանս յեզրիս . քանզի
չոգաւ 'ի վերայ նոցա և Քարթլոյ' Մը-
րուան' որդի Մահումազայ⁷ , որ կոչէր
Խուլ , և կալաւ զԴուռն Դարիալայ , և
աւերեաց զհնակութիւն լերինն կովկա-
սու : Եւ լուաւ եթէ տէրքն Քարթլոյ
փախեանս յեզրիս , և անտի Ուլիստ-
դէթ , ել զհետ նոցա , և էառ զամրոցն
եզրիս . և էլ 'ի վերայ բերդին Անակո-
փոսի , յորում կայր Տիրամօրն պատ-
կերն անձեռագործ , զոր ոչ ոք գիտէ'
ուստի իցէ , քանզի գտաւ նա 'ի գլուխ
լերինն Գօրին : Եւ յայնմ բերդի կային
Արշիլ և Միհր⁸ , զկնի մահուան հօրն
իւրեանց : Եւ զօրագլուխն Յունաց Լե-
ւոն' մոտեալ 'ի բերդն Սուբաղայ' յեւն
Օսեթոյ' ամրանայր անդ : Եւ ասն ցմի .
մեանս հարազատքն , եթէ աստ միամիջ'
առնուն զամուրն , և յիշատակ ոչ թո-
ղուն մեզ . և զանձն' զոր ժողովեցին
քրիստոսապսակն Միհրան , և յԱս-
տուծոյ իմաստնայեալն վախճանգ'
կորնչին անգտանելիք . և զայն ևս' զոր
Հերակլ աստէն եթող , զորոց զգիրն
եղաք ընդ երկուց թագայն զմիխտեսաց .
արդ , Աստուծով սրտապնդեալք , բա-

1 Զգրեմ' վրկայակա՛ւ արգեղ' եթէ 'ի զա-
նազանութենէ ձեռագիր օրինակին կամ ուղ-
ղելով զձեռագիրն ըստ վախճանգայ' զփյոյրա-
ցոցն' Պաղեստինացոց թարգմանէ Պրոսէ :

2 Վախճանգ ասէ' Սարայի կորիւնք , յամա-
րելով զկոյնն ըստ յունական ձայնին . իսկ
'ի հայոսմ' Թուի ակնարկել 'ի բան Առաքե-
լոյն Եւ Քաղատացիս . Պլ. Դ. 30-31 :

3 Թերևս անուանին Հերմէս Տրիմեգիստոս
կամ Եւսեմծին :

4 Բօրիսակին' էր և :

5 Պրոսէ կամ Ընթեռնուլ յազգէն ազարոս :

քնան' իբրև Ագարայ . այլ յայտ է' որպիսի ան-
հեթեթ է 'ի հայեւմս ազարոսիւն փախանակ
Արարայ :

6 Խանակ է իմաստն . Թուի լինել զարքե-
ւոյ ազգին Պարսից 'ի կողմանս հիւսիսոյ' յերե-
սաց իսմայելացոցն :

7 Վախճանգ ասէ որդի քնա Մահմետի , և
Արդմէլիքի , որ կալաւ զիշխանութիւնն յետ մա-
հուան Մահմետի . իսկ զպատճառ թող զպատճառ
Մրուանայ ասէ ոչ իսուլ լինել , այլ զի ոչ յա-
նին ամբողջ լսել բանից խորհրդակցաց իւրոց :

8 Քառասներորդ երրորդ թագաւորք , խոս-

րեխօսութեամբ Պետրոսի և Պաւղոսի, և զօրութեամբ պատկերի Տիրամօրն՝ որ ընդ մեզ, ելցուք 'ի վերայ նոցա 'ի կողմանէ ծովուդ զառ 'ի թափի: Եւ ելին երեք հազարաւ, և Տէր էարկ 'ի նոսա տապաստ սաստիկ յոյժ. և մեռան 'ի Տեառնէ ցաւօք՝ երեսուն և հինգ հազար, և սրով արանց՝ երեք հազար: Եւ պակասեցան 'ի քրիստոնէիցն արք վաթսուն, և խոցեցաւ Միհրն: Եւ ոմն 'ի Սարակինոսացն ասէ ցբանակն իւր. Աստուած ետ մեզ յաղթութիւն տասն, որպէս խօսեցաւ ընդ Աբրահամու և ընդ Ադարու, և ոչ ընդ արս աստուածայինս, և ընդ տաճարս անուան նորա¹: Եւ յարեան անտի և նստան 'ի վերայ Էօթնականեան գետոյն երկուց: Եւ յանկարծակի յարեաւ գետն 'ի սաստիկ հեղեղաց, և տարաւ 'ի զօրացն Հաբայեաց, որք կային ընդ նոսա՝ քսան և երեք հազար այր, և ձիս երեսուն և հինգ հազար. և յայնմանէ կոչեցաւ գետն պատահմամբ զործոյն՝ մինն՝ Զխենիս Եղալ, և միւսն՝ Հաբա-

շիս Եղալ: Եւ մնացեալքն ելին ընդ ճառապարհ Գօրին, և անցին 'ի Սպերգաւառ, և գնացին: Եւ զերծելոցն քրիստոնէից տուեալ փառք Աստուծոյ, առաքեղին և ցուցին կայսեր՝ որ ինչ եւ զին: Եւ լուեալ նորա՝ խնդաց 'ի Տէր. և առաքեաց թագաւորն երկուց եղբարցն թուղթու քաջալերութեան: Այլ 'ի խոցոյ անտի՝ մեռաւ Միհրն, և թաղեցաւ 'ի Մցխիթա. և զադարեաց երկիրն ամս երկուտասան:

Յաւուրան յայնոսիկ իշխան ոմն 'ի տանէ Դաւթի մարգարէի, Ադրնատ կոչեցեալ, եկն առ Արչիւն². որ լեալ էր 'ի Հայս, և գերեալ որդւովքն յայլազդեացն, և զերծեալ անտի՝ խնդրէր 'ի նմանէ տեղի բնակութեան. և ետ նմա զիիշա և զՇղուեր և զԱտօնէ: Եւ կին և 'ի Տարնոյ եղբարք երեք³, և բնակեցան մինչև ցֆաղզաղ՝ հրամանաւ Արչիւն: Եւ կինն Արչիւն էր զուսար Գորոմայ կիւրապաղատին, 'ի զարմիցն վախթանգայ արքայի:

Շարունակելի:

րովունիք. կաւան զԷխանութիւնն 'ի միսին կամ ըստ այլոց նախ Միհր և յետոյ Արչիւն զամս 5, 'ի 663-668:

¹ Այսինքն՝ խօսեցաւ Աստուած տալ մեզ յաղթութիւն, այլ ոչ ընդդէմ արանց աստուածայնոց և ընդդէմ տաճարաց անուան նորա:

² Քառասներորդ չորրորդ արքայ, խոսրովուհի, զինի մահուան եղբօր իւրոյ իշխեաց զամս 50, 'ի 668-718:

³ Ըստ վախթանգայ՝ էին սոքա եղբօրօրդէք Ադըրնատի:

